

*KNJIŽEVNA
FANTASTIKA*

KONTRAST *art/anima*
BEOGRAD / JUN / 2021.

SADRŽAJ

REČ UREDNIKA – 4

PRIČA

ONAJ KOJI VIŠE NIJE / ADRIJAN SARAJLIJA – 9

BUD / FILIP ROGOVIĆ – 24

TRAGOVI NA KOŽI / NEBOJŠA PETKOVIĆ – 32

KO ĆE ZNATI? / RELJA ANTONIĆ – 36

ROBIJA / ALEKSANDAR NOVAKOVIĆ – 51

TEMAT

PUT U DRUGI SVET: JOŠ JEDAN OPROŠTAJ OD REJA BREDBERIJA / MARGARET ATVUD – 68

REJ BREDBERI: LEPOTE, ČAROLIJE, ZANOSI I UŽASI ODRASTANJA I STASAVANJA / ILIJA BAKIĆ – 74

ESEJI

NEIZVESNOST: KAKO NAM NAUČNA FANTASTIKA POMAŽE DA SE RAZABEREMO U PANDEMIJI / DR ANASTASIJA KLIMČINSKAJA – 85

DECA NOĆI KOD POPI Z. BRAJT / DR DEJAN OGNJANOVIĆ – 90

ČUDOVIŠTA SAVREMENOG JAPANA / DINA HRECAK – 99

JEDNA PRIČA ZA DVE PUBLIKE / IVANA MIJIĆ NEMET – 105

MIRANDA: O NASILJU I LJUDSKOJ PRIRODI / LJILJANA GAVRILOVIĆ – 113

INTERVJU

FANTASIKA KAO MOĆNO ORUŽJE U RUKAMA DOBRIH PISACA – INTERVJU SA MONJOM JOVIĆ POVODOM KNJIGE UTOPIJA I DISTOPIJA U SRPSKOJ PROZI DRUGE POLOVINE XX VEKA – 127
STVARNOST POD PRITISKOM STRAHA OD SUTRAŠNJICE – INTERVJU SA IVANOM NEŠIĆEM – 136
INTERVJU SA MLADENOM JAKOVLJEVIĆEM POVODOM ROMANA IZBLEDELE DUŠE (AKADEMSKA KNJIGA, NOVI SAD, 2019) – 143

FILM

DR SLEEP: O ROMANU STIVENA KINGA (2013), FILMU MAJKA FLANAGANA (2019) I VEČITOM PROBLEMU ADAPTACIJE KNJIŽEVNOG DELA / MILOŠ CVETKOVIĆ – 151

STRIP

ELRIK: RAVNOTEŽA REDA I HAOSA / NIKOLA DRAGOMIROVIĆ – 155

PRIKAZI

ŠIROKI POGLED U MNOŠTVO SVETOVA - KLOPKA I DRUGE PRIČE (LAGUNA, BEOGRAD, 2020) / ILIJA BAKIĆ – 162
REMEK-DELO SINTETIČKE FANTASTIKE – PONEDELJAK POČINJE U SUBOTU, ARKADIJ I BORIS STRUGACKI (ČAROBNA KNJIGA, BEOGRAD, 2020) / ILIJA BAKIĆ – 166
SLAVA I STRADANJE ČOVEKA SA MARSA – STRANAC U TUĐOJ ZEMLJI, ROBERT A. HAJNLAJN (ČAROBNA KNJIGA, BEOGRAD, 2020) / ILIJA BAKIĆ – 169
MAJSTORSKE PRIČE STRAVE I LJUBAVNO PISMO VRHUNCIMA ŽANRA – MRAČNI BOGOVI, T. E. D. KLAJN (ORFELIN, NOVI SAD, 2019) / FILIP ROGOVIĆ – 173
SKEPTIK NA METI NATPRIRODNOG – POD IMELOM, IVAN NEŠIĆ (EVEREST MEDIA, BEOGRAD, 2019) / FILIP ROGOVIĆ – 176
FANTASTIČAN PRVENAC – PESMA KRVI, ENTONI RAJAN (ČAROBNA KNJIGA, BEOGRAD, 2019) / IVAN JOVANOVIĆ – 179
TUMAČ FOTOGRAFIJA, ZORAN ŽIVKOVIĆ (ZAVOD ZA UDŽBENIKE, BEOGRAD, 2016) / MARKO VASIĆ – 182
MOTIVI I IDEJE TRILOGIJE – KLETVA KAINOVA, ALEKSANDAR TEŠIĆ (STRAHOR, BEOGRAD, 2016–2020) / MARKO VASIĆ – 185
PRIČA O DVA SVETA – IZBLEDELE DUŠE, MLADEN JAKOVLJEVIĆ (AKADEMSKA KNJIGA, NOVI SAD, 2019) / MLADEN MILOSAVLJEVIĆ – 191
DNEVNIK NOĆI, TOMAS LIGOTI (ORFELIN, NOVI SAD, 2019) / STEFAN BREZAR – 194
GODINA POTOPA, MARGARET ATVUD (LAGUNA, BEOGRAD, 2013) / SNEŽANA SAVKIĆ – 198

REČ UREDNIKA

Dragoljub Igrošanac & Mladen Jakovljević

Tokom rada na novom broju *Književne fantastike* postali smo svedoci jednog od fenomena tipičnih za književnost kojom se bavimo – njene suštinske ukorenjenosti u stvarnosti. Nažalost, ne govorimo o tehničko-tehnološkom napretku ili novim otkrićima na svim mogućim poljima – na čiji smo se vrtoglavi tempo napredovanja već uveliko navikli – nego o biološkoj pošasti o kojoj za sada ne znamo mnogo, ili barem ne znamo onoliko koliko mislimo da bi bilo dovoljno.

Naravno, reč je o pojavi novog koronavirusa, od kojeg je u trenutku pisanja ovog teksta, po zvaničnim podacima, u svetu preminulo preko tri miliona ljudi. Države uvode jake preventivne i zaštitne mere o čijoj opravdanosti i stepenu uspešnosti, restriktivnosti i mogućnosti zloupotrebe javnost svakodnevno raspravlja i diskutuje. Opusteli gradovi, zabrana kretanja i policijski čas, aplikacije za praćenje zaraženih, zloupotreba privatnosti, karantini i privremene bolnice, maske i skafanderi, redovi za testiranje, politizacija bolesti, lažne vesti, manipulacija činjenicama zarad konstruisanja slike stvarnosti u medijima, teorije zavere i kompromitovani naučnici samo su neke od slika i prizora koji su obeležili 2020. godinu, a koji bi se jednako lako mogli naći i u delima apokaliptične i distopijske naučne fantastike. Pretapanje stvarnosti i fikcije u 2020. godini verovatno je najefektnije sublimirao viralni snimak iz drona na kojem scene zamagljenog crvenog pejzaža San Franciska tokom požara u Kaliforniji prati muzika iz *Blejd Ranera 2049*.

Imajući sve navedeno u vidu, ne čudi izuzetna popularnost distopijskih dela. Uz ona koja opisuju pandemije smrtonosnih virusa, kao što su *Besnilo* Borislava Pekića, *Uporište* Stivena Kinga, *Andromedin soj* Majkla Krajtona i *Crvena kuga* Džeka Londona, jednako su aktuelna dela sa tematikom represivnih državnih aparata, kao što su *1984*. Džordža Orvela, *Farenhajt 451* Reja Bredberija, *Sluškinjina priča* Margaret Atvud, ili *Vrli novi svet* Oldusa Hakslija. U objašnjenjima povećane popularnosti tih dela, sociolozi i psiholozi istaći će potrebu čoveka da nepoznate

pojave uklopi u poznate obrasce. Ipak, kratak je put od uklapanja nepoznatog u već viđeno do apofenijskog uočavanja veza u nasumičnim i nepovezanim podacima, a kontekst opisan u prethodnom paragrafu daje obilje materijala za nejasna područja u kojima postaje sve teže razgraničiti stvarno od fiktivnog, distopijsku fikciju od distopijske stvarnosti.

Fantastika je kadra da prikaže naš svet u novoj situaciji, ili u novoj, drugačijoj, izmenjenoj verziji poznate situacije, neretko zasnovanoj na nejasnim ili nepouzdanim sećanjima, prožetoj nepotvrđenim ili nepouzdanim informacijama. U takvim trusnim i uznemirujućim kontekstima, ona testira individualni i kolektivni identitet i unutrašnju prirodu u odnosu na nove, ekstremne uslove i istovremeno progovara o društvenim, egzistencijalnim i filozofskim pitanjima, ukazujući na moralni sunovrat, eroziju ljudskosti, neodgovornost prema sebi, drugim ljudima i okolini, neodgovorno korišćenje nauke i tehnologije i posledice takvog ponašanja koje su odavno poprimile obrise kolektivnog ekocida.

O savremenoj fantastici i njenom socijalnom angažmanu u ovom broju govori dr Monja Jović, autorka knjige *Utopija i distopija u srpskoj prozi druge polovine dvadesetog veka*, koja u intervjuu pod naslovom „Fantastika kao moćno oružje u rukama dobrih pisaca“ daje tumačenja onoga što nam se sada dešava i predviđa ne mnogo svetliju budućnost. Dr Anastasija Klimčinskaja sa Univerziteta u Čikagu svojim esejističkim tekstom takođe daje osvrt na aktuelnu situaciju i pokazuje nam na koji način naučna fantastika može pomoći da se lakše snađemo u novonastalim okolnostima.

Simbolični temat ovog broja *Književne fantastike* posvećen je Reju Bredberiju, velikanu savremene SF/F književnosti, povodom stogodišnjice njegovog rođenja. Malo je poznato da je upravo autor klasičnog ostvarenja *Farenhajt 451* i desetina drugih knjiga fantastike život započeo u senci teške porodične tragedije uzrokovane pandemijom virusa, poznatog kao španski grip, koji je 1918. godine odneo život njegovog starijeg brata Sema. Nekoliko godina kasnije, od upale pluća preminula je i njegova sestra, o čemu piše u *Maslačkovom vinu*. Ovi strašni gubici, izvesno je, uticali su na Bredberijevu fascinaciju smrću, temu kojoj će se vraćati tokom stvaralačke karijere duge sedam i po decenija.

Bredberi je u svojim najznačajnijim delima obrađivao teme gubitka, smrtnosti, traganja za smislom ljudskog postojanja, ali i upozoravao na zloupotrebu medija i njihov negativni uticaj, totalitarizam, državnu kontrolu i cenzuru, na prekomernu upotrebu i zloupotrebu tehničkih sredstava, negativne posledice preterane političke korektnosti i mnoge druge društvene pojave koje nedovoljno promišljenom i neumerenom upotrebom dovode do brojnih nuspojava koje su, u većoj ili manjoj meri, suprotstavljene istinskoj ljudskoj prirodi i dobrobiti čovečanstva. Dobitnik je Pulicerove nagrade za promociju fantastične književnosti. Nosilac je američke

Medalje časti. Uticao je na generacije čitalaca i pisaca, među kojima i na proslavljenu američku spisateljicu Margaret Atvud.

Tematski blok posvećen Bredberiju čine njen tekst „Put u drugi svet“, u kojem opisuje ličnu fascinaciju autorom *Farenhajta 451* i prilog Ilije Bakića „Lepote, čarolije, zanosi i užasi odrastanja i stasavanja“ o svim Bredberijevim delima prevedenim na srpski jezik.

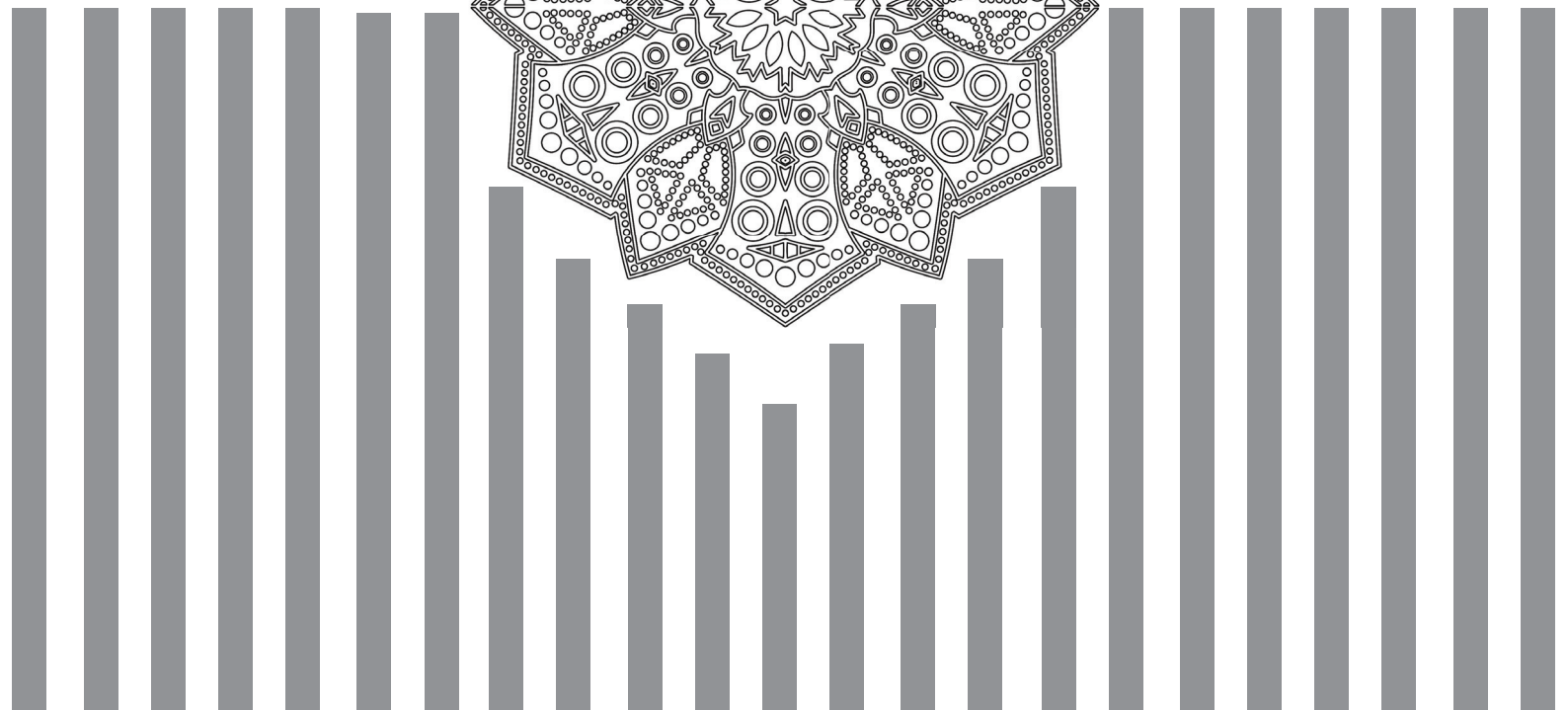
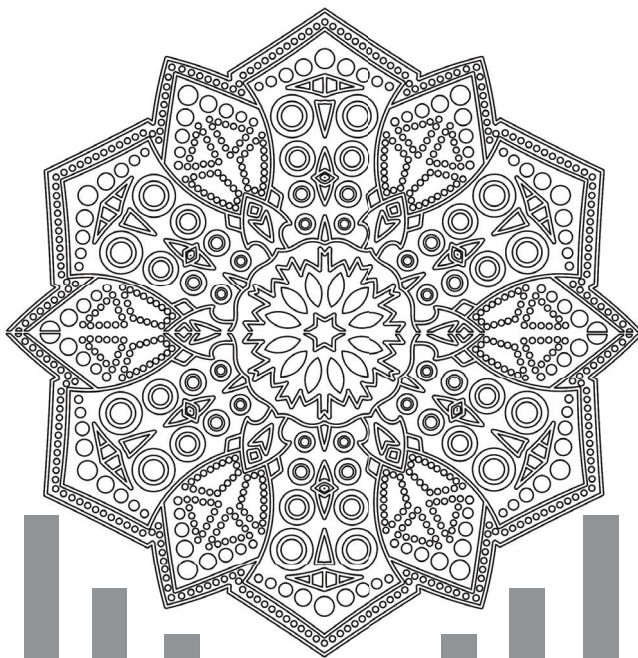
Prozni blok ove godine sačinjavaju isključivo prilozi domaćih autora. Adrijan Sarajlija u priči prožetoj aurom magijskog realizma „Onaj koji više nije“ legvinovskim „jezikom noći“ pripoveda o pustinjским vidarima, orijentalnoj magiji i čudnovatim događajima kojima ponire u dubine mitskog i arhetipskog. U priči „Buđ“ Filip Rogović, stalni saradnik *Književne fantastike*, vodi nas putem neostvarenog sredovečnog Beograđanina, koji se suočava sa neobičnom pošasti u svom domu. Kratka naučnofantastična priča Nebojše Petkovića „Tragovi na koži“ odvodi nas u mračnu distopijsku sutrašnjicu preoblikovanu bioterorom, korporativnom dominacijom i interesima koji, sem života, nemilosrdno gase i ljudsku toplinu. U „Robiji“ Aleksandar Novaković ukazuje na egzistencijalne apsurre između protagonistice iz poznate stvarnosti i segregacijom po nerazjašnjenim specifičnostima uz indiferentnost prema razlogu zatočeništva i spoznaju izazvanu njime. Ponavljanje naslovnog pitanja priče „Ko će znati?“ Relje Antonića, ispričane na živopisnoj podlozi paganskih misterija, naglašava male i velike ljudske pobude i egzistencijalne sumnje objedinjene u najboljoj tradiciji crnohumoristične fantastike. Kao i svake godine, esejiški blok donosi niz sadržajno i tematski kvalitetnih i raznovrsnih tekstova. Uz spomenuti esej Anastasije Klimčinskaje, blok čine još četiri priloga poznatih domaćih proučavalaca i teoretičara fantastike. Dina Hrecak tekstem „Čudovišta savremenog Japana“ predstavlja jednog od najautentičnijih savremenih japanskih pisaca horora, četrdesetdvođodšnjeg Hirotakija Adaćija, poznatijeg kao Ocuići. Dr Dejan Ognjanović se esejiškim tekstem „Deca noći kod Popi Z. Brajt“ osvrće na stvaralaštvo kontroverzne američke autorke, sada autora, čije je ime tokom 90-ih godina bilo ikona gotik supkulture. O granicama između književnosti za decu i književnosti za odrasle piše Ivana Mijić Nemet u tekstu „Jedna priča za dve publike“. Ovogodšnjji esejiški blok zatvara antropolog dr Ljiljana Gavrilović koja se u eseju „Miranda: O nasilju i ljudskoj prirodi“ na primeru serije *Firefly*, odnosno filma *Serenity*, dotiče još jedne aktuelne teme – umreženosti i međusobnom uticaju sistemskog i subjektivnog nasilja.

Sledeća rubrika, uz intervju sa dr Monjom Jović, donosi i razgovor sa vrsnim piscem kratke priče Ivanom Nešićem, koji je nakon tri decenije posvećenog pisanja kratke prozne forme 2019. godine objavio svoj roman prvenac *Pod imelom*. Uz ovaj, tu je i razgovor koji je Saša Ćirić, autor i voditelj emisije „Gutenbergov odgovor“ (Radio Beograd 2), vodio sa kourednikom *Književne fantastike* Mladenom Jakovljevićem povodom objavljivanja romana *Izbledele duše*. Na temu preplitanja fantastične književnosti i filma tradicionalno prilog piše Miloš Cvetković,

koji se ovoga puta osvrće na prozno delo *Dr Sleep* Stivena Kinga i filmsku adaptaciju u režiji Majka Flanagana, dok se devetom umetnošću bavi kritičar Nikola Dragomirović u tekstu posvećenom strip adaptaciji čuvenog knjiškog serijala mača i magije *Elrik od Melnibonea* Majkla Murkoka.

Završni segment čine brojni prikazi knjiga iz nedavne produkcije. Ilija Bakić predstavlja novu zbirku Gorana Skrobonje *Klopka i druge priče*, kao i dva klasična ostvarenja koja su doživela nova izdanja: *Ponedeljak počinje u subotu* Braće Strugacki i *Stranac u tuđoj zemlji* Roberta A. Hajnlajna. Filip Rogović pripremio je osvrt na zbirku priča *Mračni bogovi* T. E. D. Klajna i roman *Pod imelom* Ivana Nešića. Ivan Jovanović piše o romanu *Pesma krvi*, debitantskom delu Entonija Rajana kojim je škotski pisac pobrao izuzetno dobre kritike. Marko Vasić se u svojim tekstovima bavi ostvarenjima domaćih autora – romanom *Tumač fotografija* Zorana Živkovića i vampirskom trilogijom *Kletva Kainova* Aleksandra Tešića. Mladen Milosavljević piše o romanu grobljanske fantastike *Izbledele duše* Mladena Jakovljevića, Stefan Brezar prikazuje zbirku priča *Dnevnik noći* Tomasa Ligotija, dok Snežana Savkić skreće pažnju na aktuelnost distopijskog romana *Godina potopa* Margaret Atvud.

PRIČA

ONAJ KOJI VIŠE NIJE

Adrijan Sarajlija

1.

Golub pismonoša je u Kuf stigao zorom. Dok su ranoranioci raspoređivali robu po džadama, jedno ropče je, stišćući svitak u šaci, odjurilo prema otmenoj kući na obodu grada. Unutra, kao da je znao da mu upravo pristiže važan poziv, umiven i sveže podrezane brade, u kaftanu što mu ga nedavno beše poklonio zadovoljni pacijent, sa ženama i kćerima beše doručkovao Ali ibn Anvar el Salah.

Žene su pospano posmatrale kako starac čita s cedulje dok još zadihani kurir čuči uz prag. Pošto beše završio, brojne El Salahove bore kao da postadoše dublje, a leđa povijenija nego inače. Uma, najmlađa kći, odjednom povika: „Ako su te pozvali za Damask, da mi kupiš ogrlicu.“ Kao po komandi, sve uglas zagrajaše – kljakava Beisa je klela oholost Damaščana, nova nevesta imade štošta da doda, dok su se blizakinje nezadrživo kikitale. Otac ih prazno pogleda, a onda se polako okrenu crnom žgoljavku koji tek beše povratio dah.

„Da trčiš odmah u bimaristan, i tražiš Halida el Muvalida, mog učenika. Taj spava pod tremom bolničke biblioteke, pokriven po glavi kao kakav mrtvac. Prepoznaćeš ga lako, leva mu je šaka pod zavojem. Poruči mu da bude ovde za najviše jedan sat, sa dve zdrave kamile, osam buraga vode, laktom sudžuka, kačicom magarećeg sira sa dosta presolca i sepetom sušenih datula. Reci mu još da nikakvih knjiga ne vuče sa sobom, a ako baš mora, onda samo *kitab-al-nufti-katumah* ima smisla tegliti. Osim toga, poruči mu da...“, opazivši napregnuti

kurirov izraz lica, hećim uzdahnu teško i turi mu jedan bakrenjak u isti dlan kojim je do maločas stezao ceduljicu. „Ništa mu više ne govori, mali, no potrči.“

2.

Drugog dana jahanja od Kufa, beše se podigao nekakav neočekivan istočni vetar, slab da rashladi ali dovoljno jak da natera pesak u oči i usta putnika.

„Cenjeni moj učitelju, sve vreme razmišljam o bolesnici kojoj smo se uputili, u daleki Koms. Ma, kakva je to samo čast da vas poziva sam Bin Bazani, taj prebogati i premudri šejh i šehid i...“

Taj smutljivac i laskavac, pomisli Ali ibn Anvar el Salah i navuče maramu preko lica, do pola očiju, *i srebroljubac i kurvar pride*. Umesto da progovori koju o šejhu Bin Bazaniju, učitelj je upozorio učenika:

„Ako budeš manje pričao, manje ćeš i vode trošiti na spiranje peska niz grlo, Halide.“

Mladić se okrenu, mahnu onom previjenom rukom, a njegov osmeh zasija kao pustinja sunce.

„Ma, učitelju, jedva da sam dosad potrošio trećinu...“

„Insan nije kamila da može žedan ovuda, Halide. Pijuckaj, ćuti, pazi na put i štedi tu povređenu ruku. O bolesnoj šejhovoju snajčici ima ko da razmišlja.“

I, zaista, stari lekar je pokušavao da sklopi mozaik iz šture poruke koja ga je prethodnog jutra prekinula u doručku. Javljeno mu je da devojka ne može na noge, da joj je vid na jednom oku zamagljen, dok o drugom ni reči ne pisaše, da vatru nema, ali da je sva preznojena, te da će šejh s dvadeset zlatnika platiti „najcenjenijem lekaru od Bagdada pa do Akre“ za mišljenje i pomoć. Ona vatru nema, što znači da za hećime ima vremena, govorilo je iskustvo Ibn Anvar el Salahu. Ali viđao je mnogo puta da slabost krene ozdo i, kao trulež što od korena hvata stablo, bolesnika najpre veže za asuru, a posle i za tabut, zanavek. U bisagama su zveckale posudice u koje je polagao nade. Te su nade imale svoj redosled: pokal terijake, čaj od maka, janjeći bupci, listići žive...

„A, čitah, baš sinoć, zbog ove moje nesrećne posekotine, kako je Galen listićima žive čuda činio kod jadnika pogođenih šklopцем. Jer, biće da je kod šejhove snaje u pitanju šklopac...“, nagvaždao je neumorno učenik.

„Sećaš li se ti rahmetli imama Huseina, sinko?“, prostenja starac pitanje. Bol mu je još od polaska tinjao u krstima, a sad je reuma, po svom starom običaju, ščepala delove naslonjene na sedlo.

„Kako se ne bih sećao, učitelju moj. Klasičan oblik šklopca, kao što bi ga sam El Bukratun opisao.“

Sada je najednom zaduvalo s juga, noseći miris mora i time još više raspaljujući žeđ. Starac malo gucnu iz buraga, a nešto više ušmrknu u nos. Sunce je udaralo pravo u oči, pa on gurnu kufiju napred, do ispod obrva. Škiljio je u tamni Halidov potiljak i sepet knjiga navaljen na kamilje sapi. Nevidljivi okovi sada su mu stezali i levo rame. Kada se ulogore, moraće duboko da utrlja mačju mast. I cugne jednu kap tinkture maka. Najviše dve.

„Sećaš se onda jamačno, moj Halide, da je taj imam dobro i jasno video koliko tebe, toliko i mene, jednako na jedno, koliko i na drugo oko. A, mi videsmo u njegovim očima svu muku i strah očajnika.“

„Sećam se...“, pomalo će pokunjeno učenik, ovaj put se ne okrećući u sedlu.

„Moraš se onda sećati, sinko, da je rahmetli imam goreo vatrama džehenema sve dok ga Svevišnji milosno ne pozva k sebi.“

„I toga se sećam, učitelju moj“, tiho da ga je vetar s lakoćom nadjačao, odgovori Halid el Muvalid.

„Ako se već sećaš, onda ne razumem kako ti je danas na um mogao pasti šklopac. Zato pusti mene da razmišljam, a ti pazi da jedinu ovdašnju oazu ne promašimo. Jer, ako se tamo ne napojimo, šejh i njegova kći će na nas zalud čekati.“

3.

Noć u pustinji Halid el Muvalid provodio je nad knjigom, uz sveću zarad čijeg trajanja beše razapeo mali čador. Koliko je učitelj opazio, mladić se najrađe laćao Ibn Sininog *al-kanon-fi-al-tiba*, kitaba u koji su se zaklinjali svi autoriteti odavde do Samarkanda. Za Ibn Anvar el Salaha, lek-sikoni tog tipa nisu imali previše upotrebne vrednosti. On bi se radije mučio s grčkim i latinskim priručnicima, neumorno prelazeći s jednog na drugi opis bolesnika, sistematično s treće na četvrtu recepturu, s petog na šesti protokol... Ali sav taj knjiški život beše već prošlost za vremešnog hećima. Ležeći u pesku, gledao je noćno nebo uveren da je pregledao više bolesnika no što je Tvorac rasuo zvezda po dunjaluku. Gledao je i čekao da mak i mast umrtve bolove u zglobovima, kako bi

san konačno mogao na umorne oči. Trebalo je prikupiti snage za još dva dana jahanja do velike oaze koja leži tačno na pola puta do Komsa. Snage, ali i koncentracije; jer, ako li tu mrvu vode i zelenila promaše, zbog umora ili vetra ili čiste gluposti, onda učitelj i učenik u pustinji mogu pronaći samo jedno.

Još mesečev srp beše u punom sjaju, kad se starac beše uzmuvaio po malom bivaku, towareći nervozno kamilu i gundajući nešto u bradu. Halidu se učinilo da čuje psovke pa se podiže nudeći pomoć, ali već je sve bilo spakovano i mladiću preostade samo da proveri gde su knjige. Potom, i sam uzjaha kamilu.

Ljudi iz Kufa kažu – svaka kap vode u pustinji vredi kao celo more. Starac je to čuo bezbroj puta, a omladini je i sam to govorio. Već prepodne mu se, međutim, činilo da ni kap neće uspeti da sačuvaju do uveče. Kao da se šejhova snaja sa samim Suncem zamerila, pa ono sada svom snagom prži po hećimima dok se vuku u Koms.

Bi sumrak kada učitelj uhvati učenika kako kradomice pije. Zavukao burag pod kaftan, a glavu u grudi svio kao golub dok spava.

„Puštaj to, nesrećniče, noć i dan jahanja su nam preostali do oaze, ako budemo imali sreće. Puštaj i burag, i čitap, drž` se uzdi i pogleda u daljinu. Tek kada prvu pticu vidiš na horizontu, tu ćemo se ustaviti. I tada ćemo piti.“

U Kufu nemaju izreku o pticama, barem koliko se Ali ibn Anvar el Salah mogao setiti. Drugog dana u podne, međutim, poželeo je da izmisli neku kojom bi ih prizvao. U ovo doba godine, cela jata selica odmaraju oko oaza, ali na obzorju, u mutnim slojevima peska i vazduha ne beše nijedne tačke u pokretu. Ubrzo je pala noć, studena ali ništa manje žedna.

Sve vreme do sledećeg sunčevog zenita, proveli su u laganom kretanju prema istoku. Hrabrilo ih je što još nisu naišli na sopstvene tragove u pesku, ali je nadu oduzimalo odsustvo bilo kakvog nagoveštaja oaze, a posebno kakvog jata koje bi bilo siguran znak. Mladi El Muvalid je povremeno pokušavao da zapodene razgovor, mahom citirajući poneki pasus iz *kitab-as-sajdana*, još jedne od teških knjiga za koje je našao prostora pod sedlom. Za to vreme, starac je, ne izgovarajući ni reč, pogledom tražio ptice.

U suton, burage više nije trebalo ni proveravati. Bili su spljošteni kao dojke stogodišnjakinje. Kamile su, iako rasterećene, posrtale i kunjale, te je delovalo da su im, od celog tela, samo noge u životu.

A onda su istovremeno kriknuli ždral s neba i Halid iz bunila. Ptica im je bila nad glavama, a palmuni listovi izgledahu nadomak ruke.

Posle prvog oduševljenja, putnici shvatiše da do oaze ima još da se jaše, ali ne više od jednog sata. U ustima se pojavila već zaboravljena pljuvačka, a očni kapci počeli su se lakše boriti s peskom. Starčeva se leđa malo ispraviše, a Halidove ruke podigoše k nebu dok je šaputao molitvu.

Samo su kamile stajale kao ukopane.

„Ha, ha! Vrs, vrs, ha!”

Ne вреди ih siliti, znao je Ali ibn Anvar el Salah, ali nije sprečavao pokušaje svog učenika da pokrene životinju. Oaza je bila blizu i moglo se do nje komotno i prehodati. Ali, ono što je prestravilo kamile, teralo je sada artritične starčeve kosti u podrhtavanje.

„Ha, ha! Bože dragi, daj mi snage da ne ubijem ovu mrcinu!”, mr-gudio se Halid i šicao sapi.

Zaveži, volino, poželeo je da učutka učenika, ali nije uspevaao da progovori. Nekakvo treperenje kao da se spuštalo odozgo, iz usijanih visina, obuzimalo mu telo, kočilo vilice i jezik.

Već sledećeg trenutka bio je ispunjen bukom, dovoljno jakom da pocepa bubne opne, da obeuti kamile, da uzvitla pustinju. Našao se u pesku, nogu pritisnutih životinjom, desne ruke zavučene za leđa, tako neprirodno da je morala biti iščašena u ramenu. Nije to s udovima bilo najgore, jer gorele su čekinje starčeve brade, rukavi kaftana i kamilje krzno.

I pored svog straha zbog bleska koji je probijao i stisnute kapke, Ibn Anvar el Salah je provirio na levo oko, mrmrljajući drevne nabralice protiv šejtanluka. Svetlo, međutim, nije izgledalo šejtanski, već je zračilo čistotom, kao da je posejano iz samog raja. On zažele da ga uzme ta bela praznina, ali refleks sačuva drugo oko da se ne otvori. Nisu mu više smetali vrelo pucketanje na licu, lešina kamile u plamenu, zaglušujuće bruhanje u ušima. Pomolio se brzo. A onda, u belini poče razaznavati obličje koje se veoma sporo uspinjalo prateći vertikalnu putanju. Starac beše do te mere siguran da se radi o njegovom učeniku, da umalo ne zazva Halidovo ime. Izgledao je sasvim oduzeto, dok mu je kroz glavu, mogao se zakleti Ali ibn Anvar el Salah, prolazio tanki zrak zelenkaste svetlosti.

Odjednom, onaj grozomorni zvuk se svede na jedva osetnu vibraciju, a ljudski oblik u visinama postade tačka da bi u sledećem trenu nestao. Svet se opet kupao u žutilu pustinje, a starcu se povратиše bol i žeđ, grđa od bilo koje što je do tada beše iskusio.

4.

Oblak peska se već počeo slegati oko njega, postajući nova, neobično zavijena dina. Nagaravljena trupla kamila, mrtve ptice i izlomljena stabla pušili su se dok je tumarao među njima, vukući povređene noge. Na mestu gde je, mogao se zakleti, nekada svetlucalo vodeno središte male oaze, sada je lelujaao pesak, i tu starac izgubi snagu, opruživši se uz jauk.

Prisetio se tog trenutka jednog dečaka, sina dobrostojećeg ćilimara iz Kufa, kojeg je u porodičnom dvorištu ujeo žuti škorpion. Dečak beše sav naduven kada je Ali ibn Anvar el Salah dotrčao, praćen pomahnitalim ocem i već uplakanim ženama. Modrih usana i mokre kose, soptao je i trzao nožicama. Na ruci mu se crveneo trag ujeda, a sveži otisci očevih zuba obuhvatali su to mesto poput kakvog jarka. U živom sećanju video je hećim sebe kako sipa mentin sirup po detinjoj ruci i komanduje ženama da hitno zagreju džezvu maslinovog ulja. Mnoge je zbog jednake nevolje lećio, manje ili više uspešno. Slučaj ćilimarevog jedinca upamtio je samo zbog spokojnog načina kojim je žuti škorpion odmicao preko dvorišta, nazad u pustinju.

Sada je, ležeći potrbuške, video zverčicu iste sorte kako igra pred njegovim očima, prateći ritam nevidljivih bubnjeva. *Prići će, kad otpleše svoje, i hapiti moj kvrgavi nos*, zahvalno pomisli Ali ibn Anvar el Salah, jer smrt će, bezbeli, biti brza i čista.

Prašina se iznova zakovitla i škorpiona nestade. Taman kad starac zausti da opsuje, povrati se ona grmljavina, pesak se uznese, a svet opet poče beleti. Znao je da nastupa usijanje i poslednjom snagom on navuče ogrtač preko lica, ne mareći više za prizore sa neba.

Gruvalo je i grmelo i teralo mu srce u dno trbuha, ali nije imalo snagu prvog udara. I trajalo je kraće nego prvi put, bar mu se tako činilo. *Ili sam već umro, pa mi ništa više ne može zasmetati. Kad otvorim oči, sledeći put, ugledaću vrtove dženetu. Samo, da se `oće oči otvoriti...*

Kada je konačno uspeo da odlepi kapke, ne beše oko rajskih šadrvana. Osim skršenih, sagorelih palmi ništa se nije uzdizalo iznad pešanih dina. Kamile su ležale u blizini, ne dajući znakova života. Mrtvi pejzaž upotpunjavali su razbacani leševi ptica među kojima je sada teturao stari hećim, otresajući užareni pesak s lica i iz brade. Toliko mrtvih ptica El Salah nikada nije video i prizor ga je ganuo. Jer, kažu ljudi iz Kufa, ima li savršenijeg tvorčevog izuma od bića koje leti.

Uverivši se da su kamilama i krzno i oči skoreni kao kakve mumije, ali i da je voda oaze, pored one koja je isparila, pretvorena u nepitko

blato, hećim se razočarano, krećući se uglavnom četvoronoške, domogao jedinog hlada koji se još mogao naći. Na leđima je vukao preostali burag u kome je još bilo vode. Hlad jedine, malim čudom neoštećene palme pružio je kratkotrajnu utehu starcu. Sunce u zenitu nije dozvoljavalo njegovim mislima da se slegnu, i on zažali što misli nisu kao pesak koji se uvek, ma koliko uskovitlan bio, mora vratiti mirnoj površini.

Ima još pustinjaških priča o pticama. Mnoge su ispletene i o onim strašnim, demonskim, čiji je raspon krila dovoljan da u senku baci i gradove daleko veće od Kufa. Levanćani takvo čudovište zovu Ziz, stari narodi su ime Kaladir uvek izgovarali šapatom da ne bi slučajno prizvali uništenje koje ta ptičurina oštrog sluha donosi sa sobom, dok je Šeherzada svome caru pripovedala o nebeskoj nemani zvanoj Ruk, koja je lako mogla uzneti u nebo slona i kojoj je u kraj mogao stati samo hrabri Sinbad.

Otpio je gutljaj. Nije želeo da prve fatamorgane dođu u posetu, pa je otpio još jedan. Iznenadio se koliko još peska ima u grlu. Osećao je svako zrnce koje mu se kotrljalo kroz grudi, kao da kakva gusenica od kamenja putuje naniže. Pred očima su mu titrale nijanse jedine boje koju je Tvorac namenio pustinji. Uskoro će, osećao je, i sam postati tračak žute, sve bleđi i nevidljiviji.

Samo, Halid el Muvalid nije slon, a nije ni Sinbad, odjednom starca zabaviše misli o učenikovoju sudbini. Nema Halida dovoljno da ptici Ruk bude makar za jedan čestit zalogaj. Niti će joj pružiti borbu za kakvom sigurno žudi čudovište takve snage, bez takmaca u svetu osim junaka skrojenog po meri Šeherzadine mašte.

Žalio je starac što sam nije postao plen divovske ptice. Kidanje i kljuvanje bilo bi čist užitek u odnosu na očaj koji ga je tek čekao. Otpivši, našao je snage da protrese burag. Nikakvog zvuka osim suvog šuštanja.

Prekrio je oči rukavom. Kada bi bar mogao da usni, i tako, preko oblaka snova, gospodski ušeta kroz dveri dženeta. Nekada je uspevao da prizove san posebnom vežbom uma. Tome ga je naučila treća žena, Amina, najumnija u kući. Takvom ju je smatrao ceo Kuf, a ne samo stari hećim kome je poklonjena od strane oca, veoma zadovoljnog terapijom teške žgaravice. Od tog čiraša, Amina ništa nije naučila, pa su njena bezmalo veštičja znanja morala poticati od majke. Avaj, nije se mogao setiti kako počinje Aminina bajalica. Da je imao snage, našmešio bi se. Da je imao bar malo snage, progutao bi poslednju gutu pljuvačke koja mu se pilepila za grlo.

5.

Lepo je biti pesak. Divno je biti žut. Moćno je ne biti.

Još samo da smrt ima lepši glas.

Evo ga, baš gde rekoše da će biti.

I da ne govori gluposti.

Ne mrda. A već je počeo i da zaudara.

O, smrti, prekini s pričom i pusti me da klizim kroz prste sveta, žut i slobodan.

Kako i da ne smrdi kad je naskroz izgoreo. Ajde, tovari ga, ali više nema potrebe da žurimo.

6.

Kap po kap. U precizno odmerenim razmacima.

Jedino po kapima može da meri vreme. Kad već otkucaje sopstvenog srca ne oseća.

Kap. Kap. Kap.

Kao žižak u kakvoj drvenoj sehari, oglase se creva. Blag grč života u gornjem trbuhu.

Kap. Kap. Kap.

Kapak zatreperi baš kad i domali prst. Bolno.

Odmah zaboli i pod levom miškom. Glava klone na drugu stranu. Teška. Ali – glava.

Kap.

Ova pogađa u želudac kao u živu ranu.

Sledeća bridi niz ruku.

Nekoliko nadolazi u oko, jedno pa drugo.

Kap. Kap. Kap.

San ga obuzima. S visine posmatra sebe, razlivenog u crvenu mrlju preko postelje. Jedna kugla mu leži na grudima i mutno sijaju pipci svetlosti koje pruža duž meridijana celog tela.

Kap.

Kap.

Kap.

Tum. Tu-tum, tu-tum – u grudima – tu-tum, tu-tum, tu-tum.

7.

Ako upitaš koga iz Damaska za Koms, neće umeti da ti kaže bilo šta osim da nije ni čuo za mesto takvog imena. Već u Kufu, ljudi imaju određeno mišljenje ali ga nerado izgovaraju, od straha da bi samom pričom mogli na sebe navući kakav baksuzluk. Vodiči karavana umeju da zaobiđu Koms, čak i bez pomoći karata ili zvezda, baš kao da su razvili posebno čulo kojim detektuju ovu jazbinu razbojnika i svakog ološa koji je pustinja nekim nepoznatim mehanizmom uspela da koncentriše u tu, i od Tvorca zaboravljenu rupu. Tegobno stojeći uz visoki prozor palate, Ali ibn Anvar el Salah prepoznavao je smeđe zidine, skromne minarete i plavo-bele šejhove barjake, a opet stalno morao da preispituje da li se zaista nalazi u Komsu, ili u nekakvom gradu blizancu. Ono što ga je čudilo bejahu ulice prepune najrazličitijeg sveta, čak i pristojnog, kao i dva neobično duga karavana koji su uvirali u grad, jedan s južnog a drugi sa severnog oboda.

Zvuci koraka, koji mu dođoše s leđa, iz dubine prostrane, senovite sobe, značili su samo jedno. Devojka je opet bila tu, sitnog koraka i očiju punih obazrivosti. Svakako da je morala biti unesrećena ropstvom kod okrutnog šejha, a opet je na njenom licu bilo zadovoljstva, možda, pomisli hećim, što živi u zanimljivim vremenima. Jer, čak i za starca nije moglo biti zanimljivije stvari od karavana koji bez straha pristižu u poznati pljačkaški grad, ako se izuzme sam čudesni oporavak kroz koji je još uvek prolazio.

Sada je već imao dovoljno snage u nogama da sigurno krene u susret devojci. Osim toga, na njegovoj koži opekotina više nije bilo, i samo su mestimične smeđe mrlje ostale kao tragovi bleska koji ga beše bezmalo progutao u oazi. Zastala je iznenađeno, pa se gipko spustila na kolena. U Kufu bi takvu tirkiznu burku nosila žena kakvog imućnijeg trgovca. Šejh je za sobom očito imao uspešnu godinu, pomisli starac i pokaza devojci da se podigne. Tiho je rekao:

„Ovde sam došao da lečim a ne da bolujem. Prenesi svom gospodaru da sam spreman da pomognem njegovoj snaji, ako je još uvek živa.“

Tirkiz klimnu, a onda, uz blago šuštanje svile, nestade iza ulaznih vrata.

Sunce se već približavalo zenitu, kada se u sobu oprezno promolila jedna ćelava četvrtasta glava. Lice je bilo ružno, a utisak je upotpunjavao osmeh sa svega četiri žuta, okrnjena zuba. I baš kad je izgledalo da će progovoriti, čovečuljak nesrazmerno širokih ramena i ručerdi

dostojnih kakvog čudovišta zakorači u prostoriju, i pognutog stava, s jednako usiljenim osmehom, zauze mesto u najbližem ćošku, oslobađajući prostor koji laganim koracima ispuni pojava samog šejha.

„Radujem se što vidim da ste se uspešno oporavili, efendijo. Ni traga strašnim opekotinama. Čudo. Pravo čudo.“

Baš kao što je El Salah pamtio, Bin Bazanijev glas beše muževan iako promukao, a takve dikcije se ne bi postideo čak ni kalifov savetnik. Dugim koracima se gospodar Komsa nađe pred hećimom.

„Srce mi se raduje što mogu da vas ugostim u svojoj kući. Komfor koji sam uživam neka bude zanemarljiv u odnosu na zadovoljstva vas kao uvaženog gosta. Dodeljujem vam svog ličnog slugu, skupa s robinjom koja vas je danima negovala“, odmahnuo je rukom ka hodniku iz kojeg je pristigao.

„Danima, gospodaru?“

„Gotovo celu nedelju.“

„Onda me odmah povedite k asuri bolesne snaje.“

„Ona je, na sreću, izlečena, efendijo.“

„Ozdravila?“

„Izlečena.“

„Izlečena?“

„Ma, zdrava kao... Toliko zdrava da sve više mislim kako joj je mesto u mom haremu.“

Ali ibn Anvar el Salah prisloni vrh malog prsta uz usne. Šejh je očito, dumao je starac, dozvao još lekara i vidara zbog snaje, a nekome od njih su pripale sve zasluge.

„Neka Tvorac da dobro zdravlje i šejhu, i snaji, i hećimu koji je pomogao“, saopšti polako i zvanično El Salah okrenuvši lice ka visokom prozoru kroz koji je dopirala sve jača larva s ulice. Šejh se široko osmehnu i podiže svoju dostojanstvenu intonaciju na još viši nivo:

„A neka dobrim zdravljem i svakom srećom Tvorac dariva sve nas, a najviše mudrog hećima koji ne samo što je spasio nevestu koja bi mogla i meni pripasti, već je i konjanike poslao u oazu, vama u pomoć. Potom ste, kako rekoh, dane tegobno prespavali i da nije bilo njegove brige i terapije, efendijo, jamačno se ne biste ni probudili. Blagosloven je Koms onog dana kada je taj stari čudotvorac u nj zakoračio.“

„A, kako je ime tom iskusnom hećimu, gospodaru?“

„Ime mu je Halid el Muvalid.“

„I, tvrdite da je star?“

„Izgleda starije i od zidina Jerihona.“

„Vodite me smesta kod njega!“

„Nažalost, otišao je, efendijo“, iznenađeno će šejh, jer ton starčevog pitanja nije više odražavao zahvalnost, već nerazumno, čak maldalačko nestrpljenje. „Jer, svi su ovi ljudi na ulici došli da ih pogleda i da im pomogne Halid el Muvalid, spasilac iz Komsa. A to je samo jedan od nadimaka koji su mu moji ljudi nadenuli, nakon što je devojkju podigao takoreći iz smrtnog hropca. Stogodišnji čudotvorac, Hećim nad hećimima, Naslednik Ibn Sine, Pustinjski iscelitelj. Ima i šaljivih nadimaka, Deda Svitac, Matoro Zujalo... To u vezi s njegovim načinom lečenja.“

„A sumnja li ko da je prevarant u pitanju? Jer znadoh jednog Halid el Muvalida...“

„Zašto bi neko sumnjao da je varalica onaj koji i najbolesnijeg podigne, a za to niti šta traži, niti šta uzima. Eh, da je samo ostao, Koms bi postao slavan jer bi u njemu svako našao spas, sve uz malenu globu mojoj upravi.“

„Ovaj što ga ja znadoh, gospodaru, bejaše mlad i neiskusian.“

„Ovaj što ga ja upoznah, efendijo, izgleda kao da je sve iskusio i svašta preživeo. Duge sede brade, s bezbrojnim borama oko krupnih, zažarenih očiju. Kosa mu je gusta kao u mladića, a telo sitno i isušeno kao u jektične babe. Govori jedva čujno, a opet jasno da dobro razbere čak i onaj što iz daljine osmatra njegove veštine.“

„Ovaj što sam ga ja poznavao, imao je sveže povređenu levu šaku.“

„Još jedna razlika. Pustinjski iscelitelj ima doduše jedan stari ožiljak na šaci, čini mi se baš levoj. Ali rane ili zavoja ne primetih.“

Razgovor je za Ali ibn Anvar el Salaha postajao sve teži, u glavi mu se zamuti i zamanta, pa morade zasesti na divan, gde mu svileni pokrov pomilova noge. Zamišljeni pogled spustio je dole, na stopala koja je sada nesvesno stezao šakama i vukao k sebi. Svila se bešumno migoljila među člancima i tabanima, kao kakvo živo biće, obučeno da ugađa. Kako je samo prijao ovaj višednevni san njegovom telu, sustiže ga odjednom misao, čim može da savije noge kao da je opet mladić. I sami zglobovi drugačiji bejahu, ni traga od hroničnih bolova i otoka koji su ga već decenijama pratili. Čak su i krivine, čukljevi i druge okolštalosti, postale dosta blaže, gotovo jedva vidljive. Počeo je da pritiska zglobove, skočne, pa one kojima se peta spaja s ostalim delom tabana, da bi zavrnuo nogavice i otkrio kolena. Na hećimovo zaprepašćenje, kolena su izgledala kao da mu nikada nisu ni najmanje muke zadala, savršeno oblikovana, sa ojačalim mišićnim snopovima iznad i ispod

čašice. Delovalo je kao da je prethodnih mesec dana vežbao snagu oko, nekim čudom, ozdravelih zglobova. Beše to medicinski apsurd, jer toliko mirovanje samo je moglo dovesti do daljeg sušenja mišića i sve bolnije ukočenosti. S neskrivenom začuđenošću je pogledao u šejha, ne sećajući se više kuda ih je razgovor odveo. Pogled na to mirno, gotovo pitomo lice, odjednom uznemiri hećima do same srži. Crte lica i glas su bez sumnje pripadali poznatom i po zlu čuvenom Barzaniju, ali ništa od tog zla se više nije dalo naslutiti. Šejh mu se u dva koraka približi i brižljivo spusti ruku na rame.

„Tebi sam zahvalan, El Salaše, kao da si lično polećio moju lepoticu. Jer Halid el Muvalid nam je ispričao o vašem zajedničkom putovanju i peščanoj oluji koja vas je razdvojila kod velike oaze. On je, uprkos svojoj izuzetnoj starosti, uspeo da nađe put za Koms, a za tebe je i dalje gajio mršave nade kada se pojavio u palati. Svoj rad nije uslovljavao, ali je očekivao da pošaljem spasilačku ekspediciju u potragu za tobom.“

„Nema kraja dobrim delima Stogodišnjeg čudotvorca, Hećima nad hećimima, Iscelitelja iz pustinje...“, tiho će El Salah.

„Odista nema. I meni je pomogao, efendijo, pre nego što je otputovao na sever. Prvo mi je uklonio mrenu s levog oka, a potom šulj koji mi je više krvi uzeo nego svi dušmani moji. I sve na onaj njegov način, bez dodira, samo svetla i prijatni zuj.“

„Na sever je otputovao?“

„Pominjao je El Zor. Između ostalih mesta čija imena ne umem da ponovim.“

„El Zor...“

„Karavanska raskrsnica u koju se stiže kroz klanac...“

Klimnuo je glavom, nemajući volje da šejhu objašnjava da dobro poznaje par sokaka El Zora, mesta u kome je više puta odmarao kosti i kamile.

Opet razveseljen, šejh skide turban i pređe dlanom preko čele pa produži pomalo ispitivački, kao da je od El Salahove mimike očekivao kakvu važnu reakciju.

„Ostavio mi je na kraju i jednu naročito smrdljivu tečnost koja bi trebalo da promeni izgled ove čele.“ Rekavši ovo šejh pokaza turbantom ka slugi u ćošku. „Ali prvo će Harun mazati svoju glavu neko vreme, jer baš toliko poverenja nemam ni u koga.“

Starac se vratio prozoru. Još jedan karavan je poput velike gusenice puzio sa zapada ka Kufu. Dobro se osećao na svojim nogama, prvi put za dugo vremena.

„Mogu li da vidim devojkicu koju je čudotvorac lećio?“